

บทที่ 4

ตั้งคณบริโภคนิยม:วิถีชีวิตของมนุษย์ภายใต้ระบบเศรษฐกิจตั้งคณทุนนิยมสมัยใหม่

4.1 ตั้งคณบริโภคนิยม

ความเข้าใจและสมมติฐานของนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเกี่ยวกับพฤติกรรมการบริโภคของมนุษย์ที่ดำรงอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับในธรรมชาติของความต้องการอันไม่จำกัดของมนุษย์(The Postulate Of Non-Satiety) อันสามารถขยายจากความต้องการตอบสนองต่อความจำเป็นทางกายภาพ(Physical Needs) ไปสู่การตอบสนองต่อความต้องการทางด้านจิตใจ(Psychologically Based Needs)อันมีอยู่อย่างไม่จำกัด โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความพึงพอใจสูงสุด(Maximize Satisfaction) ภายใต้ความเชื่อที่ว่าความต้องการที่เกิดขึ้นนี้เกิดจากแรงผลักดันภายในตัวมนุษย์เองและไม่ขึ้นอยู่กับการป้องกันหรืออิทธิพลอื่นใดภายนอก(Independence Of Wants) นี้เองทำให้มนุษย์ในสถานะของปัจเจกบุคคลที่เป็นผู้บริโภคในสังคมมีอิสระและเป็นผู้ที่เหมาะสมที่สุดที่จะทำการตัดสินใจเลือกทำการบริโภคสินค้าหรือบริการใดๆในระบบเศรษฐกิจได้ตามความต้องการของตน ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจึงต้องทำการตอบสนองและรองรับความต้องการของปัจเจกบุคคลในสังคม(Demand) ด้วยการทำการผลิตสินค้าและบริการซึ่งเป็นอุปทาน(Supply)ออกมาในปริมาณและระดับที่ขยายตัวมากพอที่จะเข้าไปตอบสนองต่อการขยายตัวของความต้องการของมนุษย์ที่มีเพิ่มขึ้นอยู่ตลอดเวลา เพื่อก่อให้เกิดความพร้อม(Abundance) ความอยู่ดีกินดี(Felicity) และสวัสดิการแก่สังคมโดยรวม(Welfare) ซึ่งสามารถวัดออกมาเป็นรูปธรรมผ่านการเพิ่มขึ้นของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ(GNP.)ของประเทศ โดยมีความเชื่อว่าค่าของจี เอ็นพี(GNP.) ที่สูงจะสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพของชีวิตที่ดีของประชาชนในชาติไปด้วย ในขณะนี้ ถ้าพิจารณาในทางกลับกันแล้วในอีกด้านหนึ่ง เราจะพบว่าการตั้งสมมติฐานของพฤติกรรมการบริโภคของนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักบนรากฐานของความไม่จำกัดของมนุษย์เช่นนี้ได้เป็นตัวสนับสนุนและให้ความชอบธรรมต่อความจำเป็นในการขยายตัวทางเศรษฐกิจของระบบทุนนิยมที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบัน ไปด้วยเช่นกัน (Justification For Economic Growth)(Reisman,1980,P.79)

การพัฒนาและขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ถูกกำหนดโดยกระบวนการสะสมทุนนั้น(Capital Accumulation)มีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดปัญหา หรือวิกฤตการณ์อยู่ในตัวเอง(Latent Crisis Tendencies)(O'Conner,1984:p.58)สถานะของดุลยภาพในระบบเศรษฐกิจนั้นไม่ได้เกิดขึ้นได้เองโดยอัตโนมัติตามธรรมชาติดังที่เข้าใจกัน ธรรมชาติของการขยายตัวของกระบวนการผลิตนั้นส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจต้องเติบโตและขยายตัวอยู่ตลอดเวลาซึ่งต้องอาศัยกระบวนการผลิตสินค้าและบริการในปริมาณและระดับที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นความจำเป็นของการสะสมทุนในระบบทุนนิยมจึงเกิดขึ้นควบคู่ไปกับความจำเป็นในการผลิตสินค้าในปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสถานะที่ควรจะทำให้สวัสดิการและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในสังคมดำรงอยู่ในระดับที่สูงขึ้นตามไปด้วย เพราะระบบเศรษฐกิจสามารถสร้างอุปทานของสินค้าและบริการมารองรับความต้องการของผู้บริโภคได้ในระดับที่สูงขึ้น แต่เมื่อพิจารณาว่ามนุษย์ในสถานะผู้บริโภค(Consumer)ที่ประกอบเข้าเป็นอุปสงค์(Demand)รวมของระบบเศรษฐกิจนั้นจะต้องเป็นปัจเจกบุคคลที่มีอำนาจซื้อหรือมีรายได้พอเพียงรวมถึงต้องเป็นผู้ที่มีความเต็มใจพร้อมที่จะทำการบริโภคสินค้านั้น ๆ ด้วยแล้ว ปัญหาของการสร้างอุปสงค์ที่มีผล(Effective Demand) จึงเป็นส่วนสำคัญที่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมต้องเผชิญและเข้าไปจัดการตลอดมา ในอดีตนั้นวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น เป็นการเผชิญหน้ากับปัญหาของการผลิตเกิน(Overproduction) อันเนื่องมาจากความสามารถในการบริโภคนั้น(เมื่อพิจารณาในส่วนของอำนาจซื้อ)ไม่สอดคล้องหรือไม่ได้ระดับ(ดุลยภาพ) กับศักยภาพในการผลิตที่เพิ่มขึ้น เคนส์(Keynes)จึงได้เสนอให้มีการแก้ไขด้วยการเข้าไปแทรกแซงโดยรัฐ ให้ดำเนินนโยบายไปในแนวทางที่จะมีผลกระทบให้เกิดการขยายตัวของอุปสงค์มีผลอันจะส่งผลให้มีการผลิตและการลงทุนในระดับที่เพิ่มขึ้นตามไปด้วย ระบบเศรษฐกิจโดยรวมจึงสามารถหลุดพ้นจากสถานะของความตกต่ำชะงักงันแต่สถานะในปัจจุบันตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมานั้น ระดับปัญหาของการขาดอำนาจซื้อของผู้บริโภคได้ถูกทำให้คลี่คลายลงไป นั่นคือแรงงานในสถานะของผู้บริโภคนั้นได้รวมตัวกันสร้างอำนาจต่อรองผลักดันให้ตนเองมีมาตรฐานการครองชีพที่สูงขึ้น(Working-Class Struggle) การพัฒนาอำนาจซื้อของแรงงานจึงอยู่ในระดับที่เพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาพร้อมไปกับการขยายตัวของสินเชื่อเพื่อการบริโภค(Consumer Credit)ในระบบเศรษฐกิจด้วยแล้ว ปัญหาของการสร้างอุปสงค์ที่มีผลจึงเคลื่อน

---

* กระบวนการสะสมทุนก่อให้เกิดการผลิตสินค้าและบริการในปริมาณที่เพิ่มขึ้น นั่นคือระบบเศรษฐกิจสร้างอุปทาน(Supply)ออกมาเสนอขายในระดับที่สูง ในขณะที่เมื่อพิจารณาในด้านอุปสงค์(Demand)ขณะนั้นกลับพบว่าไม่ได้มีการพัฒนาอำนาจซื้อของผู้บริโภค(แรงงาน)ตามไปด้วย (แม้ว่าผู้บริโภคจะมีความต้องการและเต็มใจจะซื้อก็ตาม)จึงก่อให้เกิดภาวะที่มีสินค้าล้นตลาด(Oversupply)หรือการบริโภคน้อยระดับ(Underconsumption)ขึ้นในระบบเศรษฐกิจ

ย้ายออกจากการให้ความสำคัญกับมิติของอำนาจซื้อของผู้บริโภค ไปสู่การให้ความสำคัญกับกระบวนการชักจูงและสร้างให้เกิดความต้องการและความเต็มใจที่จะซื้อสินค้าและบริการที่ผลิตออกมาในตลาดแทน (The Process Of Need Production) มาตรการต่าง ๆ ที่จะช่วยกระตุ้นให้เกิดความต้องการบริโภคสินค้าในปริมาณที่มากและใหม่กว่าจึงถูกดำเนินการอยู่ตลอดเวลาในรูปแบบของการตลาด(Marketing) การโฆษณา(Advertising) การขาย(Salesmanship) ฯลฯ วัฏจักรชีวิตของสินค้า(Product Life Cycle)จึงมีระยะเวลาดำเนินการ ความนิยมเปลี่ยนแปลงในสินค้านั้น ๆ จะมีการเปลี่ยนแปลงไปในระยะเวลาที่ไม่ยาวนานนัก ผู้ผลิตจึงต้องเตรียมการปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่อยู่ตลอดเวลา เพื่อตอบสนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้บริโภค และเพื่อรักษาการขยายตัวของบริโภคของสังคมโดยรวมในระบบ(Increase The Consumer Market)

ภาคการผลิตหรือทุนจึงเข้ามามีบทบาทและอำนาจในกระบวนการสร้างและควบคุมให้มนุษย์ในสถานะของผู้บริโภคเกิดความต้องการที่จะทำการบริโภคพร้อม ๆ ไปด้วยที่ได้เข้าไปควบคุม มนุษย์ ในสถานะของแรงงานภายใต้ กระบวนการผลิตไปแล้วก็ หนี่นนี่ (O'Conner,1984,p.151) ด้วยความเชื่อที่ว่า การบริโภคและครอบครองสินค้าและบริการในปริมาณที่มากกว่าย่อมจะก่อให้เกิดความสุขความพึงพอใจแก่มนุษย์(ผู้บริโภค)ในระดับที่มากกว่าการบริโภคและครอบครองในปริมาณที่น้อยกว่า (Hunger for Commodities) ปรัชญาการบริโภคที่เรียกว่าบริโภคนิยม(Consumerism) จึงเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นในวิถีการผลิตแบบทุนนิยมสมัยใหม่(Consumerism is a product of the production of commodities) ที่มีความจำเป็นต้องสร้างความต้องการของมนุษย์(ในฐานะผู้บริโภค)ขึ้นมาเพื่อรักษาการขยายตัวและการดำรงอยู่ของวิถีการผลิตของตน(The Capital Self Expansion) และได้ทำให้การตอบสนองต่อความต้องการในทุก ๆ ปริมาณของชีวิตมนุษย์กลายเป็นการบริโภคเพื่อแสวงหาความพึงพอใจผ่านวัตถุ ในรูปแบบของสินค้าและบริการ(Commodity Form)ในระบบทุนนิยมไป รูปแบบการบริโภคในระบบเศรษฐกิจสังคมปัจจุบันจึงเป็นรูปแบบที่ก่อให้เกิดความสิ้นเปลืองและสูญเปล่าอย่างสูง(Wasteful)

การแข่งขันระหว่างทุนหรือผู้ผลิตในปัจจุบันมิได้เน้นที่การแข่งขันทางด้านราคา(Price Competition)เหมือนในช่วงแรก หากแต่ให้ความสำคัญกับการแข่งขันในเรื่องการสร้างความแตกต่างในตัวสินค้าหรือผลิตภัณฑ์(Differential Product) ซึ่งจะเห็นได้จากแนวความคิดเรื่องวงจรชีวิตของสินค้า(Product Life Cycle) ว่ามีช่วงของการเกิด(Introduction) การเจริญเติบโต(Growth) การเติบโตเต็มที่(Maturity) การตกต่ำ(Decline) และการสูญสลาย(Abandonment) ดังนั้นผู้ผลิตจึงต้องทำการปรับปรุงสินค้าของตนให้มีคุณลักษณะหรือคุณภาพที่แตกต่างและเหนือกว่าคู่แข่งอยู่ตลอดเวลา เพื่อรักษาสถานะทางการตลาดของผลิตภัณฑ์(สินค้า)ของตนไว้

การบริโภคในสถานะนี้จึงมิใช่กิจกรรมที่เป็นเครื่องมือ(Instruments)หรือวิถีทาง(Means)ที่จะนำไปสู่เป้าหมายของการตอบสนองความต้องการที่เกิดขึ้นภายในตัวมนุษย์ตามธรรมชาติอย่างที่เข้าใจกัน หากแต่ในระบบทุนนิยมได้ทำให้การบริโภคกลายเป็นกิจกรรมอันมีจุดมุ่งหมาย(Ends)ที่จำเป็นในตัวของมันเองไป การบริโภคในหลาย ๆ ส่วนไม่ได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับคุณค่าในการใช้(Use value)หรือคุณค่าของการสนองตอบต่อความต้องการที่แท้จริงภายในตัวมนุษย์(Alienated from our concrete real self) สินค้าและบริการที่ผลิตในปริมาณมากขึ้นในสังคมสมัยใหม่ในหลาย ๆ ส่วนจึงไม่มีคุณค่าในการบริโภคเพื่อเป้าหมายที่แท้จริง หากแต่ถูกผลิตขึ้นเพื่อสนองตอบต่อความต้องการเทียมที่ถูกกระตุ้นให้เกิดขึ้นอย่างไม่มี ความจำเป็นใด ๆ รองรับ ความไม่มีเหตุผล(Irrationality)จึงเป็นรากฐานของกิจกรรมของมนุษย์ในระบบทุนนิยม ดังนั้น ความแปลกแยก(Alienation)ภายในวิถีชีวิตของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในสังคมปัจจุบัน ทั้งในรูปแบบที่เกิดขึ้นกับมนุษย์(ในสถานะผู้บริโภค)(Alienated Consumption)ควบคู่ไปกับการยอมรับในสภาพของความแปลกแยกในการทำงาน (Alienated work)ของมนุษย์ในสถานะของแรงงานภายใต้กระบวนการผลิตแบบทุนนิยม (Edward, 1972)

ในขณะที่เดียวกันแม้ว่าจะมีความเชื่อมั่นว่ากระบวนการกระตุ้นให้เกิดการบริโภคสินค้าและบริการในปริมาณที่มากภายใต้อุดมการณ์บริโภคนิยมของระบบเศรษฐกิจสังคมทุนนิยมสมัยใหม่นี้จะช่วยรักษาภาวะการขยายตัวและเติบโตทางเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ตาม ในอีกด้านหนึ่งนั้นการดำเนินไปของระบบเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญ และอิงอาศัยอยู่กับการผลิตสินค้าบริโภคการบริโภคและการขาย(Consumption And Sales Based on value realization)เป็นสำคัญนั้น กลับกลายเป็นกระบวนการที่จะก่อปัญหาหรือวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจให้แก่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมในช่วงต่อมา

โดย James O'Conner ได้วิเคราะห์ว่า ภาวะทางเศรษฐกิจของสังคมแบบบริโภคนิยม(Consumption-Based Economy and Society) ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความคาดหวังสูงต่อระดับการบริโภคในสังคมและให้ความสำคัญกับการเติบโตของภาคการผลิตสินค้าและบริการเพื่อการบริโภคสูงนั้น(Consumer Good Industries) จะมีลักษณะแบบ High-Cost , High Consumption Economy เนื่องมาจากการแข่งขันของระบบทุนนิยมสมัยใหม่(Capitalist Competition)เป็นการแข่ง

ขั้นเพื่อพัฒนาและสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ออกมาสู่ระบบเศรษฐกิจ(Product competition) ซึ่งในด้านหนึ่งนั้นก่อให้เกิดแนวโน้มที่จะดึงกระตุ้นความต้องการ(Demand)ให้เกิดขึ้นอยู่เสมอ เพื่อเพิ่มอุปสงค์รวม(Aggregate demand) ให้แก่ระบบเศรษฐกิจ และในอีกด้านหนึ่งก็ได้เพิ่มอุปทาน(Supply)ของสินค้าให้กับระบบเศรษฐกิจ การขยายการผลิตสินค้าเมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าเป็นการเพิ่มความต้องการให้แก่อุปจ่ายการผลิตทั้งทุนและแรงงานในระบบ” ซึ่งจะทำให้เกิดมีการเพิ่มขึ้นของราคาของปัจจัยการผลิตหรือต้นทุนการผลิต(Costs)ต่าง ๆ ผู้ผลิตในสถานะนี้จึงต้องเผชิญกับสถานะของการเพิ่มสูงขึ้นของต้นทุนการผลิตซ้ำแรงงานในสังคม(Reproduction Costs) ทำให้ ผู้ผลิตต้องพบกับภาวะความตกต่ำของมูลค่าส่วนเกินที่ได้รับจากกระบวนการผลิตสินค้า(Lower The Production of Surplus Value)และตกต่ำถึงระดับที่การผลิตมูลค่าส่วนเกินไม่พอเพียง (Insufficient Production of Surplus Value) จนเกิดสถานะของการลดลงของการผลิตสินค้าทุนในระบบเศรษฐกิจ (Underproduction of Capital) อันจะนำไปสู่สถานะถดถอยและตกต่ำของการเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจได้ เมื่อพิจารณาพร้อมกับสถานะทางเศรษฐกิจที่ต้องเผชิญกับการขยายตัวอย่างสูงของการให้สินเชื่อสำหรับการสร้างปัจจัยการผลิตใหม่ ๆ (Credit Expansion for the Production of New Means of Production)เพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสินเชื่อสำหรับผู้

O'Conner เชื่อว่าตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของฝ่ายทุนได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากการกดดันให้มีการลดค่าจ้างแรงงานและอัตราการจ้างงานเพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มส่วนเกินทางเศรษฐกิจไปสู่ความเชื่อมั่นในนครระของการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจด้วยการแข่งขันกันพัฒนาผลิตภัณฑ์(Product Competition) ทำการกระตุ้นความต้องการ(Demand) ขยายปริมาณอุปสงค์รวมด้วยเครื่องมือทางด้านการตลาดและการโฆษณาเพื่อผลักดันให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจแทน(O'Conner, 1984)

การแข่งขันกันพัฒนาปรับปรุงผลิตภัณฑ์ใหม่ออกมาสู่ระบบเศรษฐกิจอยู่เสมอ นั้น เป็นรูปแบบของการแข่งขันในระบบทุนนิยมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นการแข่งขันระหว่างทุนด้วยกันเองและเป็นการแข่งขันกันระหว่างผลิตภัณฑ์ใหม่และเก่าให้สามารถขายสินค้าในตลาดให้ได้มากที่สุด มีลักษณะของรูปแบบที่ซับซ้อนในการจัดการด้านต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้ต้นทุน(Costs)ของผลิตภัณฑ์ใหม่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นเมื่อพิจารณาถึงต้นทุนด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาและคิดค้นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ให้มีความแตกต่าง(Costs of research and development) ต้นทุนการวางแผนการตลาด(New market expenses) ต้นทุนการฝึกฝนแรงงาน(Retraining workers) ต้นทุนการปรับปรุงเครื่องมือ(Retooling) ต้นทุนการจัดการ(Burdens on management) เป็นต้น (O, Conner, 1984:p.82)

ปัญหาของการผลิตและผลิตภาพของทุนในระบบทุนนิยมถูกพิจารณาในสองด้าน นั่นคือในด้านหนึ่งนั้นเป็นปัญหาของการลดลงของส่วนเกินทางเศรษฐกิจที่ฝ่ายทุนเคยได้รับอันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของต้นทุนการผลิต การตลาด และการขายสินค้า ซึ่งจะทำให้เกิดสถานะที่เรียกว่า Underproduction of capital ในอีกด้านหนึ่งนั้นเป็นการใช้ทุนอย่างไม่สร้างผลิตภาพที่เรียกว่า Utilization of production ด้วยการให้ทุนไปกับภาคการผลิตที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ เช่น การผลิตอาวุธ กระบวนการขายการตลาด(Circulation expenses) เป็นต้น

บริโภค(Consumer Credit) เพื่อรักษาอำนาจซื้อหรืออุปสงค์มีผลในระบบแล้วจะทำให้เกิดสถานการณ์ของ Permanent Debt Economy และเกิดภาวะเงินเฟ้อ(Inflation)ได้ในที่สุด ดังนั้นวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่จึงมีลักษณะของStagflation ที่มีภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับภาวะเงินเฟ้อในระบบ(O'Conner,1984)

4.2 บทวิเคราะห์สังคมบริโภคนิยม

ปรากฏการณ์ของการบริโภคนิยมในสังคม(Consumerism)ที่เน้นให้มนุษย์ตั้งเป้าหมายของความสุขและชีวิตของตนไว้กับการบริโภคให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ อันปรากฏขึ้นเป็นกระแสหลักที่นำสังคมในปัจจุบันนั้นถือเป็นขั้นตอนหนึ่งของระบบทุนนิยมที่เรียกว่า ระบบทุนนิยมสมัยใหม่(Modern Capitalism) ซึ่งมีการพัฒนาพลังการผลิต(Production Force)อยู่ในระดับขั้นที่สูง มีการขยายตัวของกระบวนการผลิตขนาดใหญ่ การพัฒนาทางเทคโนโลยีที่ก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นในศักยภาพของการผลิต(Productive Capacity) ตามตรรกะของทุนที่จะต้องมีการเติบโตในแนวขยายอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นระบบเศรษฐกิจสังคมในปัจจุบันจึงไม่ใช่ระบบของการเข้าไปจัดการกับความขาดแคลน(Scarcity)และความยากไร้(Poor) ดังที่เป็นอยู่ในความเข้าใจของนักเศรษฐศาสตร์ในศตวรรษก่อน ๆ ที่ให้ความสำคัญกับการดำเนินการเพิ่มผลิตผลจากกระบวนการผลิตหรืออีกนัยหนึ่งคือการเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิตหากแต่เป็นระบบเศรษฐกิจที่จะต้องเข้าไปจัดการกับปัญหาของความผันเหตือ (Abundance) และความมั่งคั่ง(Affluent) ดังที่ Galbraith(1969)ได้กล่าวไว้ในงานเขียนเรื่อง The Affluent Society ของเขา การพิจารณาวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์อันมีพื้นฐานอยู่บนความเข้าใจเรื่องความขาดแคลนจึงเป็นสิ่งที่ทันสมัยและจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงบริบทของความเข้าใจให้สอดคล้องกับสภาพที่ดำรงอยู่เพื่อให้เกิดความเข้าใจในปัญหาและเข้าไปแก้ไขได้อย่างเหมาะสม

ระบบการผลิตขนาดใหญ่และศักยภาพในการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้ภาคการผลิตสามารถผลิตผลิตผล(Products)ออกมาสู่ระบบเศรษฐกิจเป็นปริมาณมากและมีแนวโน้มที่จะขยายตัวมากขึ้นไปอีกตามกำลังการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบทุนนิยมสมัยใหม่จึงเป็นปัญหาของการเกิดสินค้าล้นตลาด หรือเรียกในทางเศรษฐศาสตร์ว่า เกิดปริมาณอุปทานล้นเกิน(Oversupply)นั่นคือปริมาณของสินค้าในตลาด(อุปทาน)มีออกมามากเกินกว่าปริมาณความต้องการของผู้บริโภค(อุปสงค์)ในระบบ สภาพเช่นนี้อาจส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจมีแนวโน้มที่จะเข้าสู่ภาวะชะงักงันได้เนื่องจากภาคการผลิตไม่สามารถที่จะรักษาอัตราค่าไรและสร้างการขยายตัวของ

ทุนออกไปได้ วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจจึงปรากฏขึ้นมาเป็นระยะ ๆ ดังนั้นเพื่อที่จะผลักดันให้ระบบเศรษฐกิจดำเนินต่อไปได้อย่างราบรื่น โดยไม่ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ที่จะเหนี่ยวรั้งการขยายตัวและการเติบโตของทุนขึ้นมาอีก แนวทางการควบคุมในด้านอุปสงค์อันเป็นส่วนหนึ่งของความต้องการของผู้บริโภคจึงถูกนำมาพิจารณา เพื่อกระตุ้นและผลักดันให้มีการขยายตัวและเติบโตตามไปด้วยในอัตราที่เหมาะสม โดยอุปสงค์รวมในระบบจะต้องสามารถรองรับการขยายตัวของอุปทานในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้นั่นเอง

ในสังคมทุนนิยมนั้นเราจะเห็นว่ามีความเข้าใจผิดที่คลาดเคลื่อนไปว่า การดำรงอยู่และความอยู่รอดของมนุษย์มิใช่จุดมุ่งหมายของการผลิต หากแต่ทำให้ "การผลิต" กลายมาเป็นจุดมุ่งหมายที่มนุษย์ต้องธำรงรักษาเอาไว้ไป ในศตวรรษที่20นี้ มนุษย์ในทัศนะของ Marx ที่ถูกพิจารณาในสถานะของแรงงาน อันเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการดำรงอยู่ของมนุษย์ ในฐานะของการมีศักยภาพ(Active Element)ที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติ(Passive Element) เพื่อทำการเปลี่ยนแปลง(Transform)สถานะแวดล้อมรอบตัวภายใต้กระบวนการผลิต ทำการสร้างปัจจัยอันจำเป็นแก่การดำรงอยู่ของมนุษย์(Human Existence)(Bottomore,1991:p.298) นั่นคือความเข้าใจที่ว่ามนุษย์ได้สำแดงตัวตนผ่านสถานะของแรงงาน ได้ถูกแปรสภาพมาเป็นมนุษย์ในสถานะของผู้บริโภค(Consumer) ที่สำแดงตนเองผ่านกระบวนการของการบริโภคและการสะสมในสังคมบริโภคนิยมไป ด้วยความเชื่อที่ว่าความสุขความพึงพอใจและself-fulfillment ของมนุษย์นั้นได้มาจากการบริโภคและการเป็นเจ้าของของครอบครองสินค้าและบริการ ในตลาดให้ได้ในปริมาณและคุณภาพที่มากที่สุด

การปรับเปลี่ยนบทบาทของแรงงานไปสู่สถานะของผู้บริโภคนี้ ในทัศนะของพวกเขาซ้ายใหม่(New Left) เป็นการปิดบังไม่ให้เกิดความตระหนักถึงปัญหาภายในระบบทุนนิยมที่ยังคงดำรงอยู่เสมอ นั่นคือปัญหาของความขัดแย้งระหว่างนายทุนกับแรงงาน ปัญหาการขูดรีด ตลอดจนปัญหาความคับข้องใจและความแปลกแยกของแรงงานในกระบวนการผลิต ในขณะที่แรงงานเองไม่มีความสามารถที่จะเข้ามาจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ การผลักดันแรงงานให้เข้าสู่ปริมาณของการบริโภคยังช่วยหันเหการตั้งคำถามและการวิพากษ์วิจารณ์ต่อระบบทุนนิยม ให้ออกไปสู่การ

ตัวอย่างของแนวคิดนี้คือ เคนส์(Keynes) ที่เสนอแนะให้เห็นถึงความสำคัญของการขยายตัวของอุปสงค์รวม โดยเสนอให้รัฐเข้าไปมีบทบาทมากขึ้นในการควบคุมและปรับขนาดของอุปสงค์ประสิทธิผล(Effective Demand) ให้อยู่ในปริมาณที่เหมาะสมเพื่อประโยชน์ในการกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจทั้งทางการผลิตและการจ้างงาน เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจหลุดพ้นจากภาวะชะงักงัน

ตั้งคำถามต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และการวิพากษ์ตนเองของแรงงานในสถานะของผู้บริโภคที่ไม่สามารถดำเนินไปอย่างที่คาดหวังไว้แทน การผลักดันให้กิจกรรมบริโภคซึ่งมีความสุขจากการบริโภคใช้อย่างเป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญเพื่อเป็นวิธีทางหลีกเลี่ยงจากวิถีการผลิตแบบทุนนิยมที่สร้างความไร้คุณค่าและความแปลกแยกจึงเป็นทางออกที่บิดเบือนและปิดบังสถานะที่แท้จริงของปัญหาในระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมอยู่ มากกว่าความพยายามที่จะแก้ปัญหาให้ตรงประเด็น(Edward,1972)

การเปลี่ยนสถานภาพของแรงงานไปสู่สถานภาพของผู้บริโภคที่มีเสรีภาพนั้น นอกจากจะทำให้ภาพของความขัดแย้งและปัญหาที่ดำรงอยู่เดือนกลางไป ยังผลักดันให้มวลชนในสังคมนิยมเป้าหมายที่สอดคล้องไปกับระบบทุนนิยม(ตามครรภะของทุน)ไปด้วย ภาพของการบริโภคที่ถูกกระตุ้นให้ขยายตัวในอัตราที่เพิ่มสูงขึ้นในสังคมนิยมในฐานะที่รองรับการขยายตัวของภาคการผลิต การรักษ้อัตรากำไรและความเติบโตของทุนไปด้วยในที่สุด เศรษฐกิจทุนนิยมบนพื้นฐานของการแสวงหาความสุขความพึงพอใจ แบบHedonistic จึงสามารถรักษาสถียรภาพและสถานภาพอันมั่นคงของตนเองไว้ได้จากปัญหาและแนวโน้มของแรงงานที่มีลักษณะสังคมนิยม และอนาธิปไตย

ภาพของสังคมนิยมที่มนุษย์ได้ถูกกระตุ้นและผลักดันให้ต้องมีการใช้จ่ายบริโภคสินค้าและบริการในปริมาณที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยการขึ้นนำของกระบวนการโฆษณา การตลาด การขาย และระบบสื่อสารมวลชนที่ทันสมัยซึ่งแพร่ขยายไปอย่างรวดเร็ว ผู้บริโภคจึงไม่ได้เป็นฝ่ายที่มีอำนาจหรืออิทธิพลในการกำหนดความต้องการของตนเอง เพื่อให้มีการผลิตสินค้าและบริการในประเภทและปริมาณที่คนต้องการอย่างแท้จริงตามแนวทิศทางเศรษฐศาสตร์ที่เชื่อว่าอุปทานจะต้องถูกผลิตออกมาให้สอดคล้องกับอุปสงค์ที่มีอยู่ในระบบอย่างเหมาะสม เพื่อเข้าสู่จุดดุลยภาพ ดังนั้นผู้ผลิตหรือหน่วยธุรกิจจึงต้องทำการผลิตสินค้าและบริการออกมาในปริมาณที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจอย่างแท้จริง (Consumer Sovereignty) ความเชื่อและความเข้าใจดังกล่าวได้ถูก Galbraith ถ่มถ่วงลงไปเพราะสภาพความเป็นจริงนั้นเป็นระบบที่ผู้ผลิต(Producer)มีอำนาจเข้าครอบงำผู้บริโภคแทน ในลักษณะที่เรียกว่า"Dependent Effect" ที่(ภาค)การผลิตสร้างความต้องการของผู้บริโภคขึ้นมา นั่นคือ ยิ่งระดับการผลิตของสังคมนิยมเพิ่มขึ้น ระดับความต้องการของผู้บริโภคที่ต้องการการตอบสนองจะถูกกระตุ้นให้เพิ่มสูงขึ้นจากระดับความต้องการเดิมเพื่อมารองรับต่อศักยภาพการผลิตที่เพิ่มขึ้นของสังคมนิยม ดังนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมนิยมจึงเป็นปัญหาที่ระบบ(การผลิต)ทุนนิยมสร้างขึ้นมาจาก เพราะภาคการผลิตไม่เพียงแต่

ผลิตวัตถุสำหรับบริโภคตามหน้าที่ของตนเองขึ้นมาเท่านั้น หากแต่ยังได้ผลิตวิถีของการบริโภคของคนขึ้นมาอีกด้วย

ดังนั้นในระบบทุนนิยมสมัยใหม่นี้บทบาทของนายทุนนอกจากทำหน้าที่ที่เรียกว่า Captain Of Industry ซึ่งมีหน้าที่ควบคุมจัดการกระบวนการผลิตและการทำงานของแรงงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อสร้างผลกำไรและสะสมทุนในลักษณะขยายซึ่งเป็นบทบาทของยุคต้น ๆ ของระบบทุนนิยมแล้ว ในศตวรรษนี้เมื่อระบบเศรษฐกิจมีการพัฒนามากขึ้น ระดับการผลิตและประสิทธิภาพการผลิตเพิ่มสูงขึ้น นายทุนได้ขยายบทบาทของคนออกไปสู่บทบาทใหม่ที่เรียกว่า Captain of Consciousness ที่มีหน้าที่เข้าไปควบคุมวิถีการดำเนินชีวิต ระบบความคิดความเชื่อและสถาบันต่างๆ ในสังคมทั้งหมดเพื่อครอบงำและสร้างความเชื่อในลัทธิบริโภคนิยม (Ewen, 1977) โดยเฉพาะการควบคุมการสร้างความต้องการของผู้บริโภคให้สอดคล้องไปกับการขยายตัวของระบบการผลิต (Manufacture of demand for the product) อันจะเอื้อต่อการเติบโตของระบบทุนนิยมในที่สุด

มนุษย์ในทัศนะของเศรษฐศาสตร์ ก็คือ ความเป็นปัจเจกบุคคลผู้มีเสรีภาพที่ดำเนินการตัดสินใจอย่างมีเหตุและผล โดยมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองต่อผลประโยชน์ของตนเอง มนุษย์จึงมีพฤติกรรมและปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในรูปแบบที่สามารถคาดคะเนและทำความเข้าใจได้ ดังนั้นสำหรับผู้บริโภคการตัดสินใจที่จะบริโภคอะไรย่อมดำเนินไปอย่างมีเหตุมีผลและเป็นการแสดงออกถึงความต้องการที่แท้จริงอันเอื้อต่อผลประโยชน์ของตนเองมากที่สุด ความคิดความเข้าใจนี้โดยเนื้อแท้แล้วชี้นำไปสู่ความไร้ซึ่งเหตุผล (Irrational) ของระบบทุนนิยม นั่นคือในระบบทุนนิยมสมัยใหม่แทนที่การผลิตจะถูกใช้ไปอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อผลิตสินค้าและบริการออกมตอบสนองต่อความต้องการอันจำเป็นต่อการสร้างคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของมนุษย์และสังคมโดยรวม การผลิตกลับตอบสนองต่อการบริโภคที่กระจุกตัวอยู่กับสินค้าและบริการที่สิ้นเปลืองและเปล่าประโยชน์ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการที่ถูกกระตุ้นขึ้นอย่างไร้เหตุผลในบางกลุ่มชนของสังคมที่มีศักยภาพในการบริโภคความมั่งคั่งที่สิ้นเกินที่พลังการผลิตของสังคมสร้างขึ้น แทนการตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานอันจำเป็นแก่การดำรงชีพของคนส่วนใหญ่ในสังคมที่ไร้อำนาจซื้อ (Edward, 1972) และสำหรับตัวผู้บริโภคเองแล้ว ความต้องการของเขา (Consumers' Need) ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการควบคุมจัดการผ่านสื่อการโฆษณาของระบบสื่อสารมวลชนอันทันสมัยในสังคมของข่าวสารข้อมูล เพื่อเป็นหลักประกันว่าสินค้าและบริการที่ถูกผลิตขึ้นมาในระบบเศรษฐกิจจะต้องถูกบริโภคแม้ว่าสินค้าเหล่านั้นอาจจะไม่ได้ถูกนำมาใช้สอยให้เกิดค่าแห่งของ

การใช้(Use Value)ใด ๆ ขึ้นอยู่กับบริบทนิยมจึงเป็นอุดมการณ์ที่มุ่งสร้างจิตสำนึกแห่งความ
 อยากรโดยครอบครองและควบคุมมวลชนไว้ภายใต้สัญญาแห่งเสรีภาพของการบริโภค เพราะใน
 สังคมแห่งการบริโภคนี้กิจกรรมการบริโภคไม่ได้เป็นมรรคหรือหนทาง(Means)อันนำไปสู่เป้า
 หมาย(End)ที่มีคุณค่าใด ๆ ในระดับขั้นที่สูงขึ้น หากแต่กลับกลายเป็นกิจกรรมที่สร้างจุดจบและ
 เป้าหมายในตนเองต่อเนื่องไปอย่างไม่มีการสิ้นสุด

โดยรากฐานแล้วปัญหาของสังคมบริโภคนิยมในระบบทุนนิยมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้น
 บนฐานของความไม่มีเหตุมีผลและไม่มีแก่นสารใดๆรองรับของกระบวนการปลูกปั่นความต้องการ
 ของมวลชนผู้บริโภคนั้น ดำเนินไปด้วยความเข้าใจที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนตั้งแต่ต้นของมนุษยชาติ
 ที่เชื่อมั่นว่า มนุษย์เรามีอำนาจอันชอบธรรมและมีความสามารถที่จะเข้าไปควบคุมครอบครองและ
 ควบคุมเอาผลประโยชน์จากธรรมชาติได้ตามความต้องการ ด้วยทำกิจของมนุษย์ต่อธรรมชาติแบบ
 ทรวราช(Despotic Position) ซึ่งมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติว่าเป็นเสมือนความ
 สัมพันธ์ระหว่างเจ้า"ทรวราช"(มนุษย์) กับ"บ่าว"(โลกธรรมชาติ) ในมิติที่มนุษย์มิได้มีหน้าที่ความรับ
 ผิดชอบต่อสถานะแวดล้อมทางธรรมชาติ (เนื่องน้อย บุญเนตร,2537:8) การจัดการกับปัญหาทาง
 เศรษฐศาสตร์ของมนุษย์จึงออกมาในรูปของความพยายามจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติอันมีอยู่อย่าง
 จำกัด เพื่อนำมาตอบสนองกับความต้องการของมนุษย์ที่เชื่อว่าโดยธรรมชาติแล้วมีอยู่อย่างไม่จำกัด
 นั่นคือการมองที่แบ่งแยกตนเองออกจากธรรมชาติและตั้งเอามนุษย์ให้เป็นจุดศูนย์กลางผลักดัน
 ให้เข้าไปเปลี่ยนแปลงแปรสภาพโลกธรรมชาติเพื่อมาตอบสนองต่อผลประโยชน์ของมนุษย์ ใน
 ขณะเดียวกับที่มีความเชื่อว่าความต้องการของมนุษย์ที่มีอยู่อย่างไม่จำกัดนั้นเป็นไปตามธรรมชาติจึง
 ไม่ใช่วิธีปัญหาที่จะต้องทำการแก้ไขให้ลดน้อยลง แต่กลับมีแนวโน้มที่ถูกกระตุ้นให้มีการขยายตัวเพิ่ม
 ขึ้นในอัตราที่สูง ด้วยเหตุนี้ปัญหาของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันจึงทวีความรุนแรงและซับซ้อน
 มากขึ้นทุกทีเมื่อพิจารณาว่า

ปัญหา = ความต้องการ/สิ่งตอบสนองความต้องการ

เราจะเห็นว่าในขณะที่ระบบการผลิตในปัจจุบันสามารถเพิ่มศักยภาพและกำลังการผลิตในตัวตนให้เข้ามาตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์มากขึ้นทุกที ปัญหาที่เกิดจากการ
 ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติก็น่าจะลดน้อยลงไป แต่ในสังคมบริโภคนิยม
 ตัวเลขหรือความต้องการของมวลชนกลับถูกกระตุ้นให้มีการขยายตัวออกไปตามการเพิ่มของ

ตัวส่วน(ศักยภาพการผลิต) ดังนั้นปัญหาของสังคมในยุคปัจจุบันจึงเป็นปัญหาที่ขยายตัวออกไม่มีที่สิ้นสุดในระดับขั้นที่สูงขึ้น โดยไม่ตระหนักถึงสภาพความเป็นจริงที่เป็นสังขรณ์ว่า โลกธรรมชาติภายใต้เครือข่ายของการอิงอาศัยซึ่งกันและกันของมนุษย์ไม่สามารถทำการแยกตนเองออกมาและแสวงหาผลประโยชน์แต่ฝ่ายเดียว เพราะธรรมชาติมีขีดจำกัดและสามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น การแก้ไขปัญหานั้น นักเศรษฐศาสตร์ควรจะหันมาให้ความสนใจกับการทำความเข้าใจและจัดการกับมนุษย์(ความต้องการอันไม่จำกัด)ซึ่งเป็นต้นตอของปัญหาที่แท้จริงให้เกิดความถูกต้องเหมาะสมมากกว่าการเข้าไปติดอยู่กับกับดักของการจัดการการผลิตของสังคมอันเป็นปัญหาของยุคสมัยของความขาดแคลนที่ทันสมัยและแก้ยากไปแล้วแต่เพียงด้านเดียว

การศึกษาและทำความเข้าใจพฤติกรรมการบริโภคของมนุษย์ในสังคมบริโภคนิยม นั้นต้องอาศัยมิติของการศึกษาที่หลากหลายและซับซ้อนมากยิ่งขึ้นกว่าการทำความเข้าใจการบริโภคเฉพาะภายในบริบททางเศรษฐศาสตร์ เพราะกิจกรรมการบริโภคในปัจจุบันมิใช่เป็นการกระทำเพื่อตอบสนองแต่ความต้องการพื้นฐานทางร่างกาย หรือความต้องการที่มีเหตุมีผลบนพื้นฐานของความเข้าใจในทฤษฎีรรถประโยชน์(Utility) หรือทฤษฎีความพึงพอใจเท่านั้น หากแต่จะต้องมีขยายความสนใจออกไปสู่การตอบสนองต่อความต้องการด้านอื่นๆของผู้บริโภคที่สลับซับซ้อนกว่าบนพื้นฐานของความเข้าใจในมิติต่างๆเช่นจิตวิเคราะห์(Psychoanalysis), มนุษยวิทยา(Anthropology), สังคมวิทยา(Sociology) จนถึงระดับขั้นของสัญวิทยา(Semiology)

สำหรับการทำความเข้าใจมนุษย์ในสังคมบริโภคในด้านจิตวิเคราะห์นั้น อีริค ฟรอมม์(Erich Fromm)เสนอแนวคิดไว้ใน *Escape From Freedom* ว่า ระบบทุนนิยมที่มีลักษณะของปัจเจกชนนิยมสูงนั้น ในด้านหนึ่งไม่เพียงแต่ปลดปล่อยมนุษย์ให้พ้นจากพันธนาการเก่าๆ(Freedom From) หากแต่ยังช่วยเพิ่มพูนเสรีภาพทางบวกขึ้นอีกมากมาย(Process Of Growing Freedom) นั่นคือในด้านหนึ่งเมื่อมนุษย์มีเสรีภาพมากขึ้น มีพลังในการใช้เหตุผล ความคิดและ

ฟรอมม์ ได้ใช้การวิเคราะห์เชิงจิตวิเคราะห์อธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้ปัจเจกชนชาวเยอรมันหันไปยอมรับและพึ่งพิงกับอำนาจของเผด็จการฟาสซิสต์ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่า ชาวเยอรมันนั้นทนทุกข์ทรมานเพราะความเจ็บป่วยทางจิตใจที่เกิดขึ้นจากความอ้างว้างทางจิตวิญญาณและความสับสนอันเป็นผลมาจากการปฏิรูปศาสนาของโปรแตสแตนต์ ความเจ็บป่วยนี้แสดงคนออกมาในรูปของการกระตุ้นให้ยอมรับต่ออำนาจในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งที่ดำรงอยู่และดำรงตัวออกมาในช่วงเวลานั้น ซึ่งในขณะนั้นก็คือเผด็จการฟาสซิสต์(ฟรอมม์, 2539)

วิจารณ์ญาณ และลักษณะเป็นฝ่ายกระทำ(Active) ทั้งยังสามารถสมานสมัครกับคนอื่นได้และยังช่วยให้คนทั้งหลายมีความรับผิดชอบมากขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งของกระบวนการนี้มีลักษณะของวิภาษวิธี คือ เสรีภาพกลับทำให้มนุษย์รู้สึกโดดเดี่ยวมากขึ้น พร้อม ๆ ไปด้วยความรู้สึกว่าตัวเองไร้อำนาจ ไร้ความสำคัญมากขึ้นด้วย ซึ่งจากความไร้ความสามารถในการพึ่งตนเองที่เกิดขึ้นนี้เองจะนำไปสู่ความจำเป็นที่ ทำให้มนุษย์ต้องสยบยอมให้กับอำนาจรูปแบบใหม่(ประเภทใดประเภทหนึ่ง)ในที่สุด แม้ว่าการกระทำเช่นนี้จะทำให้เขาต้องหมดสิ้นเสรีภาพไปก็ตามที

ฟรอมม์(Fromm)กล่าวว่าเราทั้งหลายตื่นเต้นจิตใจเมื่อพบว่าตัวเองมีเสรีภาพจากอำนาจภายนอกตัวเรามากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ แล้วเรากลับไม่แยแสกับบรรดาขวากหนาม แรงขับ และความกลัวภายในตัวเอง ซึ่งคอยบั่นทอนความหมายของชัยชนะต่าง ๆ อันมีเสรีภาพที่ช่วงชิงมาได้จากการต่อสู้กับพวกศัตรูเก่า ๆ และแม้ว่าผู้คนจะกวาดล้างศัตรูเก่าของเสรีภาพให้พ้นไปได้ แต่ศัตรูใหม่ ๆ อันมีลักษณะที่ต่างกันก็เกิดขึ้นมา มันไม่ใช่ศัตรูที่มาจากขวากหนามพันหนการจากภายนอก แต่มันมาจากปัจจัยหลายอย่างในตัวเราเองซึ่งคอยเหนี่ยวรั้งไม่ให้คน ๆ นั้นมีเสรีภาพอย่างแท้จริง(ฟรอมม์,2539:99)

ฟรอมม์ เห็นว่าในขณะที่มนุษย์สามารถหลีกเลี่ยงและมีเสรีภาพจากพันหนการเก่า ๆ ในยุคก่อนแล้ว มนุษย์ก็ถึงทางเลือกที่จะต้องจัดการกำหนดเอง ในทางหนึ่งก็คือการละทิ้งเสรีภาพและพยายามขจัดความโดดเดี่ยวที่เกิดขึ้นด้วยการเข้าไปพึ่งพิงยึดติดกับอำนาจในรูปแบบใหม่ หรือในอีกทางหนึ่งคือการก้าวเข้าไปสร้าง"เสรีภาพทางบวก" ที่แท้จริงให้เกิดขึ้นโดยเข้าไปมีความสัมพันธ์กับโลกอย่างอิสระ โดยอาศัยความรักและการทำงานสร้างสรรค์พร้อมกับแสดงความสามารถทางอารมณ์ความรู้สึกและสติปัญญาออกมาอย่างแท้จริง เมื่อเขาทำเช่นนี้ได้แล้วเขาจะกลายเป็นเนื้อเดียวกับผู้คน ธรรมชาติ และตัวเอง โดยที่ไม่ต้องละทิ้งความเป็นอิสระและความเป็นตัวของตัวเองไปแต่อย่างใด(ฟรอมม์,2539:130)

แนวความคิดของฟรอมม์ในเรื่องการสร้างสรรค์และขยายตัวของเสรีภาพไปสู่เสรีภาพเชิงบวกนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับแนวคิดทางพุทธปรัชญาที่มีเป้าหมายในการปลดปล่อยมนุษย์ให้มีอิสรภาพที่แท้จริง อันเป็นอิสรภาพภายในตัวมนุษย์ที่จะก่อให้เกิดความสุขอย่างอิสระ(นิรามิตสุข) ทำให้มนุษย์ไม่ต้องไปพึ่งพิงหรือขึ้นต่อปัจจัยหรืออำนาจใด ๆ ภายนอก และยังเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มนุษย์สามารถเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ และธรรมชาติได้อย่างประสานกลมกลืน ดูเพิ่มเติมใน Erich Fromm,Zen Buddhism And Psychoanalysis(NewYork:Condor Book Press,1977)

สภาพของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันนั้น ดูเหมือนว่ามนุษย์จะดำรงตนอยู่ในฐานะของปัจเจกบุคคลที่มีเสรีภาพในด้านต่างๆ อย่างมากมายไม่ว่าจะพิจารณาในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมก็ตาม แต่ในอีกด้านหนึ่งเรากลับไม่ตระหนักว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมของระบบได้มีผู้นำนักครอบงำ บั่นทอนเสรีภาพของมนุษย์ให้ลดน้อยลงไปด้วยอย่างไม่รู้ตัว ความอ่อนแอ ความหวาดกลัว ความโดดเดี่ยวและไร้พลังอำนาจของมนุษย์ในระบบ ผลักดันให้มนุษย์พร้อมที่จะขจัดตัวคน(ที่มีศักยภาพในการสร้างสรรค์เสรีภาพ)ด้วยการสยบยอมต่ออำนาจรูปแบบใหม่และยอมคล้อยตามแบบเรื่อยๆ ให้กับแบบแผนของการผลิตและการบริโภคที่เป็นที่ยอมรับกันในสังคมนั้นคือมนุษย์ทดแทนความว่างเปล่าและความหมายของชีวิตด้วยวัตถุตั้งของและการบริโภค อุดมการณ์ทุนนิยมบริโภคนิยมอันเป็นวิถีการผลิตและวิถีการบริโภคที่มนุษย์จัดตั้งขึ้นได้ทำให้มนุษย์ตกเป็นทาสของระบบที่ตนเองสร้างขึ้น เหมือนที่ โบคิริยาร์ด(Baudrillard) กล่าวไว้ว่าระบบทุนนิยมได้ก่อให้เกิด ความเป็นทาสในรูปแบบใหม่(New Kind Of Serf) ซึ่งก็คือปัจเจกบุคคลในฐานะผู้บริโภคให้ทำการบริโภคเพราะระบบ(ทุนนิยม)ต้องการความต้องการ(ในการบริโภค)ของเขา(The System Needs His Needs)เพื่อช่วยธำรงรักษาตัวของมันเองเอาไว้ (Baudrillard,1972 :83-84)

การพิจารณาการบริโภคได้ขยายออกไปสู่การทำความเข้าใจในมิติทางประวัติศาสตร์ของการพัฒนาการทางสังคมโดย เวเบลน(Veblen) เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจในรากฐานของพฤติกรรมของมนุษย์ในยุคปัจจุบันได้มากยิ่งขึ้น และพบว่าจากการพัฒนาศักยภาพในการผลิตของสังคมในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาของมนุษยชาติมาจนถึงขั้นที่สังคมสามารถผลิตผลิตผลออกมาในปริมาณที่เพียงพอที่จะยังชีพ(Subsistence) และยังมีส่วนเกินที่เหลือพอที่จะมารองรับการบริโภคเพื่อความสะดวกสบายแก่สมาชิกในสังคม(Physical Comfort)นั้น ๆ ทำให้สังคมแบบพอยังชีพก้าวเข้าสู่สังคมที่สามารถจะทำการผลิตผลิตผลออกมามากพอที่รองรับต่อการบริโภคในรูปแบบที่สร้างความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มคนในสังคมซึ่งไม่ใช่ส่วนของการบริโภคที่ตอบสนองแก่ความต้องการทางด้านร่างกายเท่านั้น หากแต่เป็นการบริโภคที่มีเป้าหมายอยู่ที่การสร้าง Reputability ของชนชั้นเสพสุขในสังคม(Leisure Class)

---

* ชนชั้นเสพสุขหรือชนชั้นสูง(Leisure) ในทัศนะของเวเบลน(Veblen) มีลักษณะของ Instinct Of Exploit คือเป็นชนชั้นที่ไม่ได้ก่อให้เกิด Productive work ใด ๆ หากแต่เป็นชนชั้นที่ดำรงอยู่ได้ด้วยการขูดรีดหรือยึดเอาผลผลิตของชนชั้นล่าง(Lower class)หรือชนชั้นแรงงานมาเป็นของตน

ชนชั้นเศษสุขของสังคมนอกจากจะนำเอาส่วนเกินของสังคมไปบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยแล้ว(Conspicuous Consumption) ยังได้สร้างภาพลักษณ์ของการอุปโภคบริโภคที่สิ้นเปลืองตลอดถึงรูปแบบของความสนุกสนานจากการอยู่ว่าง ๆ(Leisure)ขึ้นมา เป็นแบบอย่างครอบงำทางอุดมการณ์และคุณค่าแก่ชนชั้นล่างของสังคมผ่านสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ผลักดันให้กลุ่มคนในสังคมต้องเลียนแบบและแข่งขันกันบริโภค(Emulative Consumption) การบริโภคในลักษณะนี้จะนำไปสู่วิถีชีวิตที่มีความไม่พึงพอใจเรื้อรัง(Chronic Dissatisfaction) ที่ยากจะเยียวยาแก้ไข เนื่องจากมนุษย์ตกอยู่ในวังวนของการหามาให้ได้มากและต้องบริโภคให้ได้มาก(Acquire More And Consume More) โดยที่ความไม่พึงพอใจที่เกิดขึ้นบางส่วนเท่านั้นที่เกิดขึ้นจากความขาดแคลนทางวัตถุที่แท้จริง ในขณะที่ความไม่พึงพอใจส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากวิกฤตการณ์ทางจิตใจของมนุษย์จากความกดดันที่ไม่สามารถเข้าถึงรูปแบบการบริโภคของกลุ่มชนชั้นเศษสุข(ชนชั้นสูง)ซึ่งเป็นต้นแบบได้ ดังนั้นสำหรับ เวเบลน(Veblen) แล้วการสร้างความแตกต่างทางสังคม(ชนชั้น)เป็นกฎหลักที่ครอบคลุมถึงส่วนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นจิตสำนึกความมีเหตุมีผลอุดมการณ์และกฎศีลธรรมของสังคมเป็นต้น(Baudrillard,1972 :76)

ทัศนคติของค่านิยมบริโภคนิยมของสังคมในปัจจุบันนั้นในด้านหนึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการครอบงำทางอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อว่ารูปแบบของวิถีชีวิตที่ดำเนินอยู่นั้นเป็นสิ่งที่ควรยอมรับว่าถูกต้อง ไม่ต้องการการตั้งคำถาม ข้อสงสัย หรือการวิพากษ์วิจารณ์ ตลอดจนถึงการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ลัทธิบริโภคนิยมจึงกลายมาเป็นสิ่งที่ไม่อาจและต้อง ทำทลายหรือวิพากษ์วิจารณ์ได้เพราะเป็นผลผลิตของกลไกตลาดอันควรค่าแก่การชื่นชมยินดี เช่นเดียวกับกับสังคมนั้นที่ว่าความมั่งคั่งร่ำรวยหมายถึงความสุข และความเจริญเติบโตอย่างไร้ขีดจำกัดเป็นยอดปรารถนาของมวลมนุษย์(ยศ สันตสมบัติ,2539:11)การทำความเข้าใจถึงบทบาทและอิทธิพลของอุดมการณ์บริโภคนิยมที่ครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้งนั้นจึงมิใช่การพิจารณาภายใต้ปริมณฑลทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่จะต้องมองให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรม การวิพากษ์ด้านวัฒนธรรม(Culture Critique)จึงถูกนำมาใช้วิเคราะห์ร่วมด้วย

แนวความคิดเรื่องการครอบงำนี้ มีความเข้าใจพื้นฐานมาจากทฤษฎีของการครอบงำความเป็นเจ้า(Hegemony Theory) ของ กรัมสกี(Antonio Gramsci) ที่ว่า ชนชั้นนำของสังคมนอกจากจะทำการปกครองด้วยวิธีการใช้กำลังบังคับ(Coercive)โดยตรงด้วยระบบทหาร กฎหมาย ศาล ฯลฯแล้ว ยังมีการใช้กลไกการสร้างการยอมรับ(Consent)ทางอุดมการณ์และค่านิยมให้กับประชาชน

ด้วยเพราะสภาพทางสังคมจำเป็นจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับการศึกษาและสิทธิเสรีภาพ ส่วนบุคคลมากยิ่งขึ้นในระดับหนึ่งคั้งนั้นปัญญาชน(ของชนชั้นนำ)จึงมีบทบาทสำคัญในทางอุดมการณ์หรือโครงสร้างส่วนบน เพื่อที่จะช่วยให้ประชาชนยอมรับในระบบการผลิต การปกครอง และสังคมแบบที่เป็นอยู่ กระบวนการนี้กรัมซีเรียกว่าการครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์ (Hegemony)^๖ หรือคั้งที่ Gordon Rattray Taylor ได้ระบุถึงกระบวนการการครอบงำของสังคม ปัจจุบันไว้ว่า

"นักปกครองสมัยใหม่ที่มีสายตายาวไกลไม่จำเป็นต้องใช้อำนาจเผด็จการ เพื่อบังคับปกครองแต่อย่างใด แต่กลับใช้อำนาจเผด็จการในด้านค่านิยม ซึ่งเป็นวิธีผูกมัดที่มั่นคง ไม่มีข้อจำกัดและถ่วงน้ำหนักน้อยกว่าที่จะรักษาไว้ซึ่งอำนาจนี้...ไม่ว่าความเชื่อส่วนตัวของพวกเขาจะเป็นเช่นไรก็ตาม อารยธรรมของสังคมอุตสาหกรรมนับเป็นผลประโยชน์ของพ่อค้านักธุรกิจผู้ยิ่งใหญ่ ที่จะปลูกฝังความปรารถนาสินค้าและบริการต่างๆอันเป็นวัตถุประสงค์หลักของการโฆษณา...เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในทางปฏิบัติ ค่านิยมที่เผยแพร่โดยสื่อมวลชนเหล่านี้ถูกกำหนดขึ้นโดยคนเพียงหยิบมือเดียวซึ่งมีอำนาจควบคุมสื่อดังกล่าว... ด้วยการใช้มาตรฐานเหล่านี้ระบบประชาธิปไตยตามที่เราสวมคิดขึ้นจึงมีเผด็จการอยู่แล้วในหลายด้าน เผด็จการที่ว่านี้ไม่ใช่ในระบบอำนาจนิยมทหารแบบฟาสซิสต์ หรืออำนาจนิยมแบบพรรคคอมมิวนิสต์ แต่เป็นเผด็จการในระบบวัตถุนิยมของปวงชน"(ปริชญ์ ปราชญาอนุพร,2539:312)

ในยุคปัจจุบันที่เรียกว่าเป็นยุคของข่าวสารข้อมูลและสารสนเทศที่สื่อสารมวลชนมีบทบาทอย่างสูงในการแพร่กระจายข่าวสารให้ออกไปสู่การรับรู้ของประชาชน การครอบงำทางอุดมการณ์โดยผ่านระบบสื่อสาร(Hegemonic Theory Of Media)จึงมีความสำคัญ นั่นคือ การสร้างความเป็นเจ้าในปัจจุบันถูกพิจารณาภายในบริบทของการดำเนินไปของกระบวนการที่กลุ่มชนหลายกลุ่มที่มีฐานะครอบงำในสังคมร่วมมือทำการผลิตสื่อและข่าวสารที่มีเนื้อหาทางอุดมการณ์ของระบบ แล้วนำสิ่งเหล่านี้ไปอัดฉีดเข้าไปในความคิดของผู้คนเป็นประจำทุกวัน ชนชั้นนำเหล่านี้จะทำการอบรมบุคคลบางกลุ่ม(ผ่านระบบการศึกษา) ให้เข้าไปทำหน้าที่บางอย่างในระบบสื่อสาร

---

^๖ เราสามารถพิจารณาแนวคิดของกรัมซี(Gramsci)นี้กับการศึกษาของเวเบลน (Veblen) ใน The Theory of The Leisure Class(1959) ในส่วนของการครอบงำมวลชนให้เกิดการยอมรับในคุณค่า(ที่สร้างขึ้นโดยชนชั้นเสถียร เช่น ความหรูหรา ฟุ่มเฟือย และการอยู่ว่าง ๆ)และเลียนแบบชนชั้นสูงในรูปแบบการบริโภคไร้ค่า ในอีกด้านหนึ่งถือเป็นการสร้างเสถียรภาพและความมั่นคงให้กับระบบการปกครองและความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นในสังคมด้วย

มวลชน(นักเขียน,นักข่าว,ผู้ผลิตรายการฯลฯ) บุคคลเหล่านี้จะสร้างผลงานออกมาในเชิงสนับสนุน
อุดมการณ์และผลประโยชน์ของกลุ่มผู้นำทางเศรษฐกิจและการเมือง (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์
,2538:120

แต่อย่างไรก็ตามการพิจารณาในเรื่องการครอบงำทางความคิดและอุดมการณ์นั้น
ถูกวิจารณ์ว่ามีการวิเคราะห์ในลักษณะหยาบและเป็นการทำความเข้าใจที่ง่ายเกินไป ซึ่งไม่พอเพียง
ที่จะนำไปสู่การทำความเข้าใจวัฒนธรรมบริโคนิยมในสังคมปัจจุบันที่มีลักษณะซับซ้อน ที่มีใช่
เป็นเพียงการบริโกลินค้าในสถานะที่เป็นวัตถุตอบสนองความต้องการทางกายภาพในระดับชั้น
ต่าง ๆ ของมนุษย์ หรือพิจารณากระบวนการบริโกลในพื้นที่ทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่จะต้อง
พิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปถึงกระบวนการของการสื่อสาร-รับสาร-ตีความและแปลความหมายของสาร
ในกิจกรรมการบริโกล ซึ่งสื่อโฆษณาเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างการยอมรับและชักจูงใจ
ให้ผู้บริโกลเกิดความหลงใหลในตัวสินค้าซึ่งในปัจจุบันมิได้เป็นแค่เพียงวัตถุที่มีคุณค่าในการใช้
สอย(Use Value)เท่านั้น หากยังต้องพิจารณารวมไปถึงกระบวนการเคลื่อนย้ายความหมายทาง
วัฒนธรรมให้เข้าสู่สินค้าและจากสินค้าไปสู่ผู้บริโกล ตลอดจนการสร้างและสื่อความหมายทาง
สัญลักษณ์ผ่านตัวสินค้าด้วย(Semiology)

โบคริยาร์ด(Baudrillard)ได้เสนอแนวคิดทฤษฎีในเรื่องเกี่ยวกับวัตถุและการ
บริโกลในสังคมปัจจุบันไว้ว่า การทำความเข้าใจการบริโกลในปัจจุบันไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ
ทฤษฎีอรรถประโยชน์(Utility)หรือทฤษฎีความพึงพอใจ(Pleasure) เหมือนกับที่นักเศรษฐศาสตร์
ได้ใช้ในการศึกษาและทำความเข้าใจกิจกรรมการบริโกลของมนุษย์ หากแต่ควรจะเป็นการศึกษาที่
ตั้งอยู่บนรากฐานของการทำความเข้าใจในเรื่องของการสร้างคุณค่าและความหมายแก่วัตถุที่เรียกว่า
"การบริโกลเชิงสัญลักษณ์" ของการสื่อความหมาย และสร้างความแตกต่าง(Difference)ของมนุษย์ใน
สังคมที่สามารถผลักดันให้เกิดการบริโกลอย่างไม่มีที่สิ้นสุดดังที่เห็นในปัจจุบัน การศึกษาของเขา
จึงเป็นการวิพากษ์อย่างถึงรากถึงโคนในทัศนะที่ผิดพลาดไปจากสภาพความเป็นจริงของวาทกรรม
เก่า ๆ

ตรรกวิทยาของการบริโกล(Logic Of Consumption)ถูกจัดแบ่งออกเป็น 4 ประเภท
ด้วยกันเพื่อชี้ให้เห็นถึงความแตกต่าง และการเข้าสู่การพิจารณาบนพื้นฐานของตรรกวิทยาของคำ
เชิงสัญลักษณ์ของสังคมสมัยใหม่ นั่นคือ

1. ตรรกวิทยาเชิงหน้าที่ของการใช้ (A Functional Logic Of Use Value) ซึ่งก็คือ ตรรกวิทยาเชิงปฏิบัติของวัตถุ หรือ Logic Of Utility
2. ตรรกวิทยาเชิงเศรษฐศาสตร์ของการแลกเปลี่ยน (An Economic Logic Of Exchange Value) ซึ่งก็คือตรรกวิทยาเชิงเปรียบเทียบ (Equivalence) หรือ Logic Of Market
3. ตรรกวิทยาของการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์ (A Logic Of Symbolic Exchange) ซึ่งก็คือตรรกวิทยาของความหมายหลายนัย (Ambivalence) หรือ Logic Of Gift
4. ตรรกวิทยาของค่าเชิงสัญลักษณ์ (A Logic Of Sign Value) ซึ่งก็คือตรรกวิทยาของความแตกต่าง (Difference) หรือ Logic Of Status

ในขณะที่กระบวนการของพิธีกรรมในสังคมบุพกาล มีการให้ความสำคัญกับคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Exchange) ที่ตั้งอยู่บนตรรกะของความหมายหลายนัย (Ambivalence) ของการแลกเปลี่ยนแบบ Reciprocity หรือการให้และการให้ตอบ (ต่างตอบแทน) ซึ่งมีได้หมายความว่าสิ่งที่ถูกนำมาใช้ในการแลกเปลี่ยนจะต้องมีคุณค่าเท่าเทียมกัน เพราะสิ่งที่อยู่ต่างระบบคุณค่าย่อมนำมาเปรียบเทียบกันไม่ได้ แต่การแลกเปลี่ยนสินค้าต่างประเภทหรือต่างระบบคุณค่าเป็นการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์ที่สร้างความผูกพันระหว่างกัน (ยศ สันตสมบัติ, 2537 :90) ซึ่งอุดมไปด้วยคุณค่าและความหมายที่แท้จริงอันผูกพันมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคมและธรรมชาติเข้าไว้ด้วยกัน (อริคม โกมลวิทยาธร, 2538:27)

การก้าวเข้ามามีบทบาทของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ทำให้พรมแดนกันแบ่งประเภทหรือระบบคุณค่าที่แตกต่างกันเริ่มจางลงและสูญหายไปโน้ที่สุด กระบวนการทำให้สรรพสิ่งทุกประเภทกลายมาเป็นสินค้าที่แลกเปลี่ยนกันได้ (Commodisation) เป็นพลังของระบบทุนนิยมและระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราที่ผลักดันให้ระบบคุณค่าหมดความหลากหลาย (ยศ สันตสมบัติ, 2537) และก่อความเป็นระบบคุณค่ามาตรฐานเดียว (Standardization Of Values) ที่มี "เงินตรา" เป็นสื่อกลางมาตรฐานในการแลกเปลี่ยนบนพื้นฐานของการอ้างอิงถึงคุณค่าเชิงประโยชน์ใช้สอย (Use Value) ดังนั้นในระบบทุนนิยม การแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์จึงถูกเคลื่อนย้ายมาสู่มูลค่าการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ (Exchange Value) ในระบบทุนนิยมนี้เองที่ Baudrillard เชื่อว่าแนวความคิดเรื่อง "การบริโภค" (Consumption) สินค้าและบริการ เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ (ตามธรรมชาติ) และสร้างความพึงพอใจให้กับผู้บริโภคนั้น ในหลาย ๆ ส่วนได้ถูกกำหนดหรือสร้างขึ้นมาจากระบบทุนนิยมเอง ภายใต้ภาพของการตอบสนองความต้องการและการสร้างความพึงพอใจ บนภาพลวงตาของการแสวงหาความสุข (Hedonistic Illusion) ความ

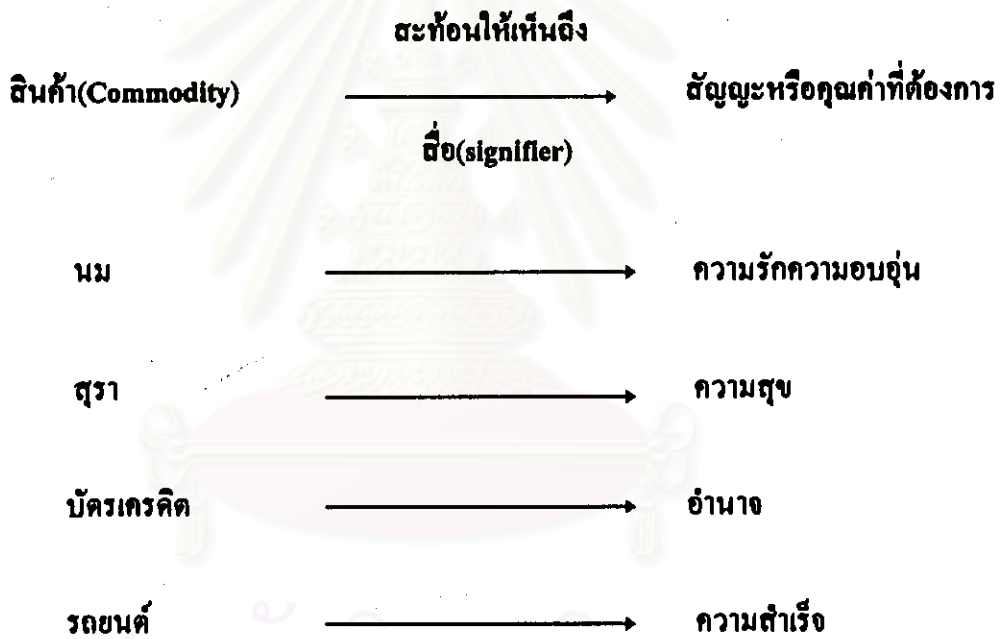
ต้องการจึงเป็นการทำงานของวาทกรรมของระบบทุนนิยมซึ่งถูกทำให้น่าเชื่อถือ(The Concept Of Need is Consecration) ในขณะที่ความต้องการนั้นไม่ได้มีขึ้นอย่างแท้จริงในตัวตนมนุษย์ ความต้องการเกิดขึ้นได้ก็เพราะระบบ(ทุนนิยม)สร้างให้มีขึ้น(The System Needs His Needs) เพื่อแปรสภาพมนุษย์อยู่ให้อยู่ในสถานะของผู้บริโภคเพื่อรักษาไว้วิถีการผลิตแบบทุนนิยมดำรงอยู่แผ่ขยายไปทั่ว ดังนั้นทฤษฎีการบริโภคที่อ้างอิงถึงอรรถประโยชน์และความพึงพอใจจึงไม่สามารถอธิบายและทำความเข้าใจสภาพที่เป็นจริงได้อย่างแท้จริง

แม้ว่าโบคิริยาร์ด (Baudrillard) จะเห็นด้วยกับแนวความคิดของ Marx ในประเด็นที่ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการที่ระบบทุนนิยมทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลายเป็นสภาพเป็นสินค้า(Commodisation) ด้วยการกำหนดให้มูลค่าของการแลกเปลี่ยน(Exchange Value)ที่มีเงินตราเป็นสื่อกลางมาตรฐาน เข้ามามีส่วนเป็นตัวกำหนดคุณค่าของสินค้าในระบบ และมีส่วนทำให้ภาพของมูลค่าของแรงงานมนุษย์ที่แฝงอยู่ในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการผลิตนั้นเลือนลางไป มูลค่าของสินค้าจึงดูเหมือนว่าเกิดขึ้นจากตัวสินค้าเอง(Value Seems Inherent In Commodities, Natural To Them As Things) ทำให้มนุษย์ตกอยู่ภายใต้สิ่งที่ Marx เรียกว่า ความหลงใหลในตัวสินค้า(Commodity Fetishism) มนุษย์จึงตกเป็นทาสของวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นเอง ตั้งคตินิยมในทศวรรษนี้จึงเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับมูลค่าในการแลกเปลี่ยน(Exchange Value)มากกว่ามูลค่าของการใช้สอย(Use Value) ซึ่ง Marx ถือว่าเป็นมูลค่าที่แท้จริงที่สามารถเป็นแหล่งอ้างอิงพื้นฐาน(Alibi)เบื้องหลังคุณค่าของวัตถุที่ระบบผลิตขึ้น เขาจึงต้องการให้มนุษย์หันกลับไปให้ความสำคัญกับมูลค่าในการใช้ที่มีลักษณะชัดเจนและเป็นรูปธรรมกว่า ในขณะที่ โบคิริยาร์ด(Baudrillard) เห็นว่าความพยายามที่จะหวนกลับไปอ้างอิงกับมูลค่าในการใช้(Use Value) นั้นเป็นไปได้ และชี้ให้เห็นว่าความต้องการของมนุษย์ในส่วนของ Use Value นั้นเป็นปัญหาที่มีความคลุมเครือ เพราะมนุษย์ไม่รู้ ว่าความต้องการ(ที่แท้จริงตามธรรมชาติ)ของตนเองเป็นอย่างไรในเมื่อบริบท(Concept)ของการบริโภคที่ว่าด้วยความต้องการของปัจเจกบุคคลได้ถูกแปรไปเป็นความต้องการที่จะบริโภคสินค้านั้น เป็นแบบอย่างหนึ่งของรหัสหมายที่สังคม(ทุนนิยม)กำหนดขึ้นมาเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันที่การบริโภคถูกกระตุ้นให้มีเพิ่มสูงขึ้นจากกระบวนการสื่อสารโฆษณา จนยากที่จะกลับไปหาแหล่งอ้างอิง(Alibi)ใด ๆ ได้

การให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องวิถีการผลิต(Mode of Production)ในฐานะเป็นตัวกำหนดพัฒนาการของส่วนอื่น ๆ ในสังคมมนุษย์นั้นถูก โบคิริยาร์ด วิจารณ์ว่า เป็นวาทกรรมที่ครอบงำความคิดของมนุษย์ในยุคทุนนิยม ที่สร้างภาพลวงตาของการผลิตให้มีบทบาทสำคัญขึ้นมา ดูเพิ่มเติมใน Jean Baudrillard, The Mirror Of Production (St. Louis: Telos Press, 1975)

การบริโภคสำหรับโบครียาร์ด จึงเป็นการเปลี่ยนจากการให้ความสำคัญกับมูลค่าในการใช้สอยและมูลค่าการแลกเปลี่ยนไปสู่การให้ความสำคัญกับมูลค่าเชิงสัญลักษณ์(Sign Value) นั่นคือสินค้าไม่มีหน้าที่ของการใช้(ในส่วนของวัตถุ)อีกต่อไป หากแต่เปลี่ยนมามีหน้าที่ให้ความหมายทางสัญลักษณ์ ในทัศนะของเขาสัญญวิทยา(Semiotics)เป็นการพิจารณาถึงการสื่อความหมายหรือการสื่อสาร(Communication)ของรหัสหมายของคุณค่าใดคุณค่าหนึ่งด้วยการนำเอาสินค้าและการบริโภคสินค้ามาเป็นกระบวนการของการสื่อคุณค่าหรือความหมายทางวัฒนธรรมที่ต้องการผ่านไปยังผู้รับ(ผู้บริโภค)ในสังคม ดังนั้นวัตถุ(สินค้า)ในสังคมปัจจุบันจึงมิได้มีประโยชน์ในการใช้สอยแต่เพียงอย่างเดียวจากคุณสมบัติทางธรรมชาติในตัวของมัน หากแต่ยังถูกกำหนดให้เป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าหรือรหัสหมายที่แฝงอยู่ด้วย เช่น

การบริโภคเชิงสัญลักษณ์ จึงเป็นระบบที่เต็มไปด้วยการสร้างสัญลักษณ์และคุณค่าต่าง ๆ ขึ้นมาอย่างมากมาย เพื่อตอบสนองต่อความต้องการสร้างความแตกต่าง(Difference) ของปัจเจกบุคคลในสังคม ดังนั้นมนุษย์จึงสามารถทำการบริโภคได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดเพราะการบริโภคได้กลายเป็นกระบวนการดูดซับสัญลักษณ์และถูกดูดซับโดยสัญลักษณ์ การบริโภคเชิงสัญลักษณ์เมื่อพิจารณาในมิติของอำนาจ(Domination)แล้ว เป็นกระบวนการของการครอบงำรูปแบบหนึ่ง นั่นคือในขณะที่

เราสามารถเห็นกระบวนการสร้างความแตกต่างได้จากวงจรของแฟชั่น(Fashion)ในรูปแบบที่เน้นการสร้างความทันสมัยหรือใหม่กว่า(New)อยู่ตลอดเวลา

ได้ทำลายปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในลักษณะ Reciprocity เนื่องจากเป็นการแลกเปลี่ยนที่มีลักษณะ Non-Reciprocity Exchange ของการสื่อสารโดยใช้สินค้าเป็นสัญญาณไปสู่ผู้บริโภคสินค้าในทางเดียว กระบวนการของการให้และการรับจึงถูกแยกออกจากกันแม้ว่าผู้บริโภคจะมีเสรีภาพในการเลือกรับสัญญาณที่สื่อผ่านสินค้าในการเลือกที่จะบริโภคหรือไม่บริโภคสินค้านั้นๆก็ตาม

สังคมบริโภคนิยมในปัจจุบันที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนเชิงสัญญาณที่การไหลเวียนของสัญญาณกับความหมายได้แพร่กระจายครอบคลุมไปทั่วสังคมไม่เฉพาะกับสัญญาณเบา ๆ เช่น วัตถุ สินค้าเท่านั้น หากแต่ยังแผ่ไปถึงสัญญาณหนัก ๆ เช่น การเมือง ศีลธรรม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี เรื่องเพศ และวัฒนธรรมในแง่มุมต่าง ๆ อีกด้วย (สุทธิพันธ์ จีราธิวัฒน์, 2532) บนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่งเป็นเพียงความสัมพันธ์เชิงสัญญาณ ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างสัญญาณ (Sign) บนพื้นที่ปริมาตรทางสัญญาณกับแหล่งอ้างอิง (Alibi) ในสภาพความเป็นจริง (Reality) มีความทับซ้อนยุ่งเหยิงถูกแทรกแซงบิดเบือนและสูญหายไปจนหมดสิ้น สัญญาณทั้งหลายเหล่านี้จะทำการสะท้อนความหมายระหว่างกันเองโดยไม่ต้องมีความสัมพันธ์อย่างชัดเจนกับโลกแห่งความเป็นจริง จนกระทั่งในท้ายที่สุดแล้วเราจะไม่สามารถสืบสาวกลับไปหาความหมายที่แท้จริงของสัญญาณเหล่านั้นได้ โลกในพื้นที่ทางสัญญาณจึงเป็นโลกเสมือนจริง ยุคของการจำลอง (Simulacrum) ที่ไม่ได้มีความหมายอ้างอิงถึงความเป็นจริงอีกต่อไป แต่กลับไปสร้างความเป็นจริงชุดใหม่อันเป็นมายาภาพของคนขึ้นมา (Myth)

เราอาจจะกล่าวได้ว่าการวิพากษ์ของโบดริยาร์ด (Baudrillard) ต่อระบบทุนนิยมสมัยใหม่นี้ได้ชี้ให้เห็นว่า ระบบ (ทุนนิยม) ได้สร้างอุปมาหรือมายาภาพขึ้นอย่างค่อนเนื่องในเรื่องการบริโภคและวัตถุโดยอาศัยเครื่องหมายทางสัญญาณต่าง ๆ ที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับแหล่งอ้างอิงหรือความเป็นจริงที่เป็นสังขรณ์ใด ๆ ที่เปลี่ยนแปลงแก้ไขไม่ได้ซึ่งที่มีความเข้าใจและยอมรับกัน ดังนั้นการทำความเข้าใจและแสวงหาสู่ทางก้าวออกจากมายาภาพ (Myth) ที่ครอบงำมนุษย์อยู่จึงไม่ใช่เรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ซึ่งเราจะได้ทำการพิจารณาในส่วนอื่น ๆ ต่อไป

โบดริยาร์ดพิจารณาว่าอำนาจคือการใช้โดยที่ผู้รับไม่อาจให้ตอบได้ ดังนั้นทางออกของเขาคือการตั้งคลอนกระบวนการกระทำเพียงฝ่ายเดียวของผู้ให้ลง (สุทธิพันธ์ จีราธิวัฒน์, 2532)